

DE NIEUWE AANBOUW AAN DE GROOTE KERK TE ROTTERDAM DOOR MEISCHKE EN SCHMIDT

IN een der aan de zuidoostzijde der Groote kerk aangebouwde perceelen is van oudsher het kerkekantoor gehuisvest geweest. Uitbreiding en centralisatie van de kerkelijke administratie deed in de laatste jaren behoefte aan meer ruimte ontstaan. Bovendien bleek de toegang tot het kantoor, die tevens buiten de uren der godsdienst oefeningen de toegang tot de kerk was, minder gunstig gelegen uit een oogpunt van toezicht. De gewenschte vergrooting der kantoorruimte gaf dus aanleiding tevens de kwestie van den toegang te bezien.

Oorspronkelijk is de oplossing gezocht in een eenvoudige verbouwing van de bestaande gebouwtjes. Deze bevatten, behalve het reeds genoemde kerkekantoor en de daarboven gelegen vergaderkamer van het college van Gecommitteerden tot de zaken der Ned. Herv. gemeente, tevens eenige winkels met bijbehorende woningen, benevens de woning van den opzichter der kerkgebouwen. Deze woningen waren alle tamelijk primitief, zoowel van indeeling als van constructie.

Gelijkvloers zouden de winkels tot kantoor verbouwd worden, uit de bestaande woningen één goede voor den opzichter gemaakt en de overige ruimte voor archiefberging bestemd worden. De gevels zouden alleen wat de begane-grondverdieping betreft veranderd worden, zoodat het uitwendig aspect nagenoeg hetzelfde gebleven zou zijn. Bij onderzoek bleek dit plan evenwel niet uitvoerbaar door den bouwvalligen staat waarin het complex verkeerde, zoodat na eenig beraad noodgedwongen tot afbraak besloten werd.

Door dit besluit konden echter de eischen zuiverder gesteld worden. Zij bepaalden zich, wat het practische gedeelte betreft tot, ondergronds: bergruimte voor archief en inrichting voor centrale verwarming; gelijkstraats: de verschillende afdeelingen van het kerkekantoor en op de verdieping: de vergaderkamer van Gecommitteerden en de woning voor den opzichter, wiens kantoortje – voordien

ergens in de kerk – tevens naar het nieuwe gedeelte kon worden overgebracht.

De grootere vrijheid door demolitie verkregen, slechts beperkt door de noodzakelijkheid het vrijkomend terrein weder geheel te bebouwen, opende de gelegenheid de nieuwe bebouwing te groepeeren naar de massa's van het hoofdgebouw en als het ware in te vlechten in het stramien van het oude bouwstelsel.

Tijdens het maken van de voorstudies en het daartoe noodige onderzoek der oude huisjes, die voor zoover kon worden nagegaan uit de tweede helft der 18e eeuw dateerden, en ook later, gedurende de uitvoering van het werk, trof telkens weder de onverantwoordelijke achteloosheid van de vakmensen dier dagen ten opzichte van het hun overgeleverde oude bouwwerk. De koele kalmte, waarmede het groote bouwwerk in vitale deelen aangetast werd, wekte niet bepaald den indruk, dat de bouwers van de nederige huisjes deze op gemoedelijke wijze tegen de kerk aan deden „leunen”. Zij ontzagen zich niet letterlijk iederen „beer”, dien zij tegenkwamen, uit den weg te ruimen. Er moeten inderdaad latente krachten aanwezig zijn in deze oude gebouwen, om ze voor de gevolgen van soortgelijke verminderingen zoovele jaren lang tamelijk immuun te kunnen doen zijn.

In het nieuwe plan is de ingang verlegd van het Grootkerkplein naar de St. Laurensstraat. Men komt nu niet de kerk in achter in den kooromgang, doch treedt deze binnen door een der zijkapellen, dicht bij de viering. De smalle St. Laurensstraat is door terugbrenging van de rooilijn, die nu evenwijdig loopt aan de lengteas der kerk, eenigszins breeder geworden. Aan het ruimere plein is de rooilijn naar voren gebracht. Deze rooilijnwijzigingen zijn in overleg en in samenwerking met de Gemeente tot stand gekomen.

De ontwikkeling van den opstand volgt uit het plan. De onderbouw vormt één gesloten geheel, van de nieuwe bergplaatsen in het hart van het koor af – ter vervanging van het oude „stovenhok” en „leienhok” – tot aan het lage kantoor van den opzichter onder het groote venster in de zijkapel, aansluitend aan het zuidertransept. Uit dit basement ont-

L

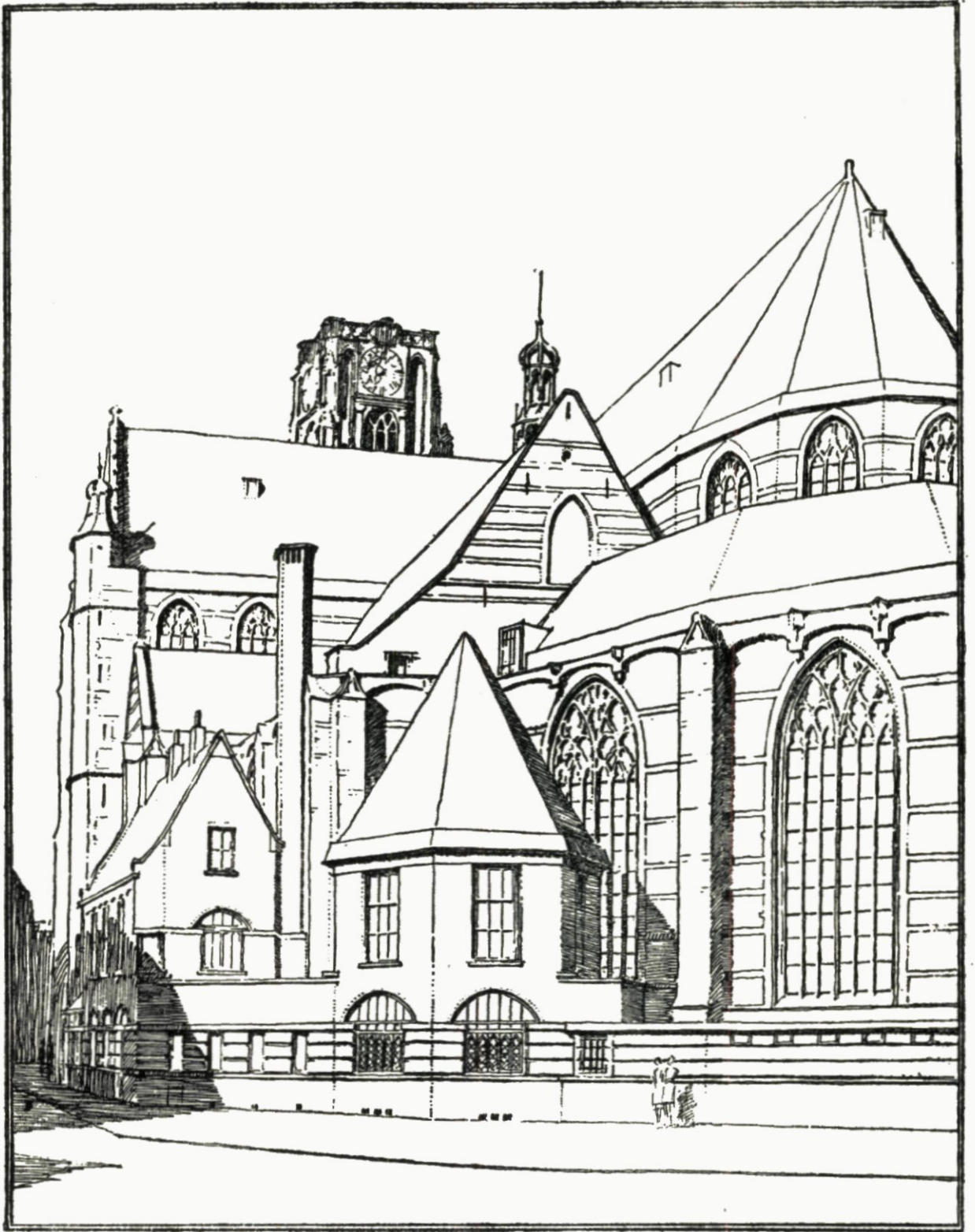
6. DE GROOTE KERK, VROEGERE TOESTAND.

7. DE GROOTE KERK, TEGENWOORDIGE TOESTAND.

wikkelen zich twee afzonderlijke gedeelten, het een bevattende de opzichterswoning en het andere de vergaderkamer van Gecommitteerden. Beide voegen zich in de plaatsing van hun vlakken naar de samengestelde massa van de kerk, teneinde deze in haar werking te ondersteunen. De topgevelwand van de woning is een voortzetting naar beneden van den grooten afsluitgevel naast het hoogopgaande koor, waardoor het muurvlak zich breder uitspreidt. De leegte ter plaatse van de aansluiting van kooromgang met dit muurvlak wordt gevuld door het volume van de vergaderkamer, dat den overgang eenigszins verzacht. De kapelvorm, ontstaan uit de hoeken van het koor, vormt eenzelfde contrast met de woningpartij als op grooter schaal het koor met het transept. Eenzelfde contrast, of wil men overeenkomst, is ook in den vorm van afdekking en goten. Naar boven toe is gestreefd naar een betrekkelijk nauwe aansluiting met het bestaande gebouw, naar een vervloeiing, van het nieuwe werk in het oude, terwijl naar beneden toe het nieuwe meer vrij spel gelaten is. Langs de sterke verticale lijn van den verwarmingsschoorsteen ontsnapt echter dit element van het nieuwe naar boven hoog uit boven de pijlers, die de verminking door een vorig geslacht juist bijtijds te boven zijn gekomen. Thans rusten deze steunbeeren weer op hun oorspronkelijke fundamenten, niet langer bedreigd door de trillingen van het moderne verkeer.

Volgens een gedenksteen, geplaatst in het koor, is in de jaren 1855–1863 het kerkgebouw uitwendig geheel hersteld en in 1878 en 1879 werd het inwendig „zeer vervallen zijnde, in den oorspronkelijken schoonen stijl en toestand teruggebragt”. Aan die uitwendige „herstelling” dankt de groote kerk het levenlooze aanzien, gevolg van een achtjarige periode van cementverkwisting. Het is niet meer na te gaan, of inderdaad het zandsteen van profielen en lijsten overal zoo verweerd en verbrokkeld was, dus ook de kerk uitwendig zoozeer vervallen, dat de toegepaste methode het eenige middel tot behoud was, of dat juist de, bij het verwijderen van de cementlaag, geconstateerde beschadigingen deel uitmaken van deze herstellingsmethode. Indien men destijds hiermede het voornemen had de kerk ook uitwendig

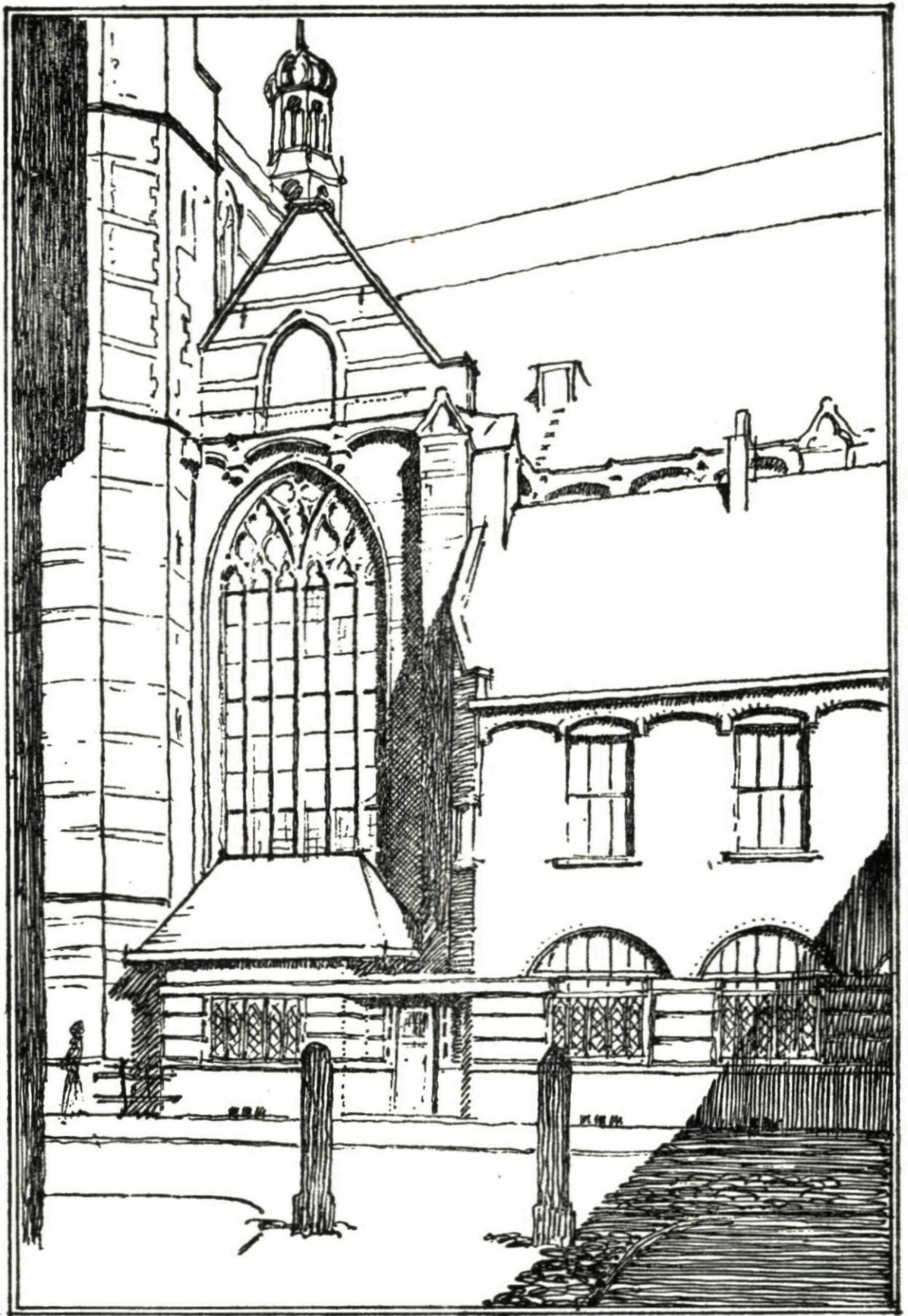
8. GROOTE KERK, TEGENWOORDIGE TOESTAND.
LII

in den „oorspronkelijken schoonen stijl en toestand” terug te brengen, dan is men daarin naar de meening van onzen tijd niet geslaagd. Bij het verwijderen van de aanbouwsels zijn enkele fragmenten muur vrijgekomen, die een duidelijk beeld gaven van het kleurig aspect der kerk vóór de krachtproef met het cement. Deze had plaats nog vóór de totstandkoming van het spoorwegviaduct, toen geen zwarte rookwolken over de kerk heenstreken en alles vergroezelden. De van een pleisterlaag ontdane baksteen en zandsteen waren namelijk hier ter plaatse blank van kleur en merkwaardig gaaf. Bij de herstelling van de door de afbraak vrijgekomen muurgedeelten is getracht het oorspronkelijk karakter van het gebouw zoover practisch nog mogelijk was weder te benaderen en is derhalve niet aangesloten bij het werk van 1855–1863. De beschikbare middelen lieten evenwel niet toe verder te gaan dan deze gedeelten, zoodat nergens een fragment geheel voltooid kon worden, waartoe toch b.v. de kapelgevel naast het transept als aangewezen was.

De afwerking van het interieur van het vernieuwde kerkekantoor is naar de opvatting van onzen tijd zakelijk eenvoudig. Het is niet als in 1693, en later bij verbouwing in 1761 onder leiding van den toenmaligen stadsbouwmeester, opnieuw, met goudleer behangen, zooals dr. H. C. H. Moquette in haar studie over het archief van Kerkmeesters vertelt. Trouwens toen diende het kerkekantoor tevens tot vergaderkamer van Gecommitteerden. Eerst in 1812 werd een afzonderlijke vergaderkamer, boven het kantoor gelegen, ingericht. Meer dan een eeuw heeft deze wel zeer sobere ruimte dienst gedaan.

De nieuwe vergaderkamer, in haar uiterlijke verschijning, herinnering aan het vroegere kapittel, is zeskant van plattegrond en heeft een gewelfd stuc-plafond boven een hooge betimmering. Deze betimmering sluit aan bij den Lodewijk XV-schoorsteenmantel met het schoorsteenstuk van den schilder Gerard Sanders, afkomstig uit het oude kerkekantoor. Door opneming van dit bewaard gebleven detail is een voor deze omgeving passend cachet verkregen.

Bij het graafwerk voor de gewapendbeton-kelders zijn behalve eenige skeletten ook hier en daar enkele fragmenten

9. GROOTE KERK, KAPELRAAM.

van lichte paalconstructies te voorschijn gekomen, die echter bij gebrek aan nadere gegevens uit oude plattegronden of anderszins geenerlei aanwijziging konden geven, of zij inderdaad de muren gedragen hebben van het „Amsterdamsche veerhuis” of „postcomptoir”, dat vroeger daar ter plaatse moet hebben gestaan, dan wel die van het Goudsche veerhuis, dat zich eveneens achter de kerk bevond. Ook zijn niettegenstaande de vrij aanzienlijke diepte, waarop de fundeerplaat van den nieuwen aanbouw gelegd is, geen fundeeringen van de kerk bloot gekomen. De kerkmuren gingen ter plaatse loodrecht, zonder versnijdingen, naar beneden. Het zichtbaar geworden metselwerk zag er zeer gaaf en zoo goed verzorgd uit, als ware het oorspronkelijk voor „schoon werk” bedoeld.

Van de gelegenheid, die deze verbouwing bood, is gebruik gemaakt ook het inwendige der kerk ter plaatse te verbeteren. De toegang tot de kerk van de straat af en die van de kerk tot het kerkekantoor en de vergaderkamer van Gecommitteerden, welke op zeer willekeurige wijze – op het kantje van gevaarlijk af – buiten verband met de structuur van het gebouw, aangebracht waren, zijn gedicht en op meer verantwoorde plaatsen zijn bescheiden doorgangen gemaakt, van eenvoudige eiken deuren voorzien. In drie kapellen zijn de ramen, die ten behoeve der vroegere aanbouwsels halverhoogte dicht gemetseld waren, opnieuw opengemaakt, zoodat het zonlicht weder vrij spel heeft. Men zie thans de monumenten van Jan van Brakel en van Witte Cornelisz. de With onder de nieuwe belichting en van het laatste vooral het schitterende relief van den zeeslag op het voetstuk. Het glas in deze ramen is zeer sober gehouden, ook al om een eventueele schenking van een nieuw „glas” niet onmogelijk of overbodig te maken. Trouwens, de beschikbare gelden lieten geenerlei weelde toe en het is slechts te danken aan een speciale gift, dat de verlichting in dit gedeelte van het kerkgebouw zoo ruimschoots verbeterd is kunnen worden.

Het werk is in hoofdzaak aanbesteed bij uitnoodiging en opgedragen aan de aannemers W. Hartman & Zonen, alhier. De restauratiewerkzaamheden zijn meer partiëel uitgevoerd

geworden, zooals de min of meer onberekenbare aard van dit soort werk het trouwens voorschrijft.

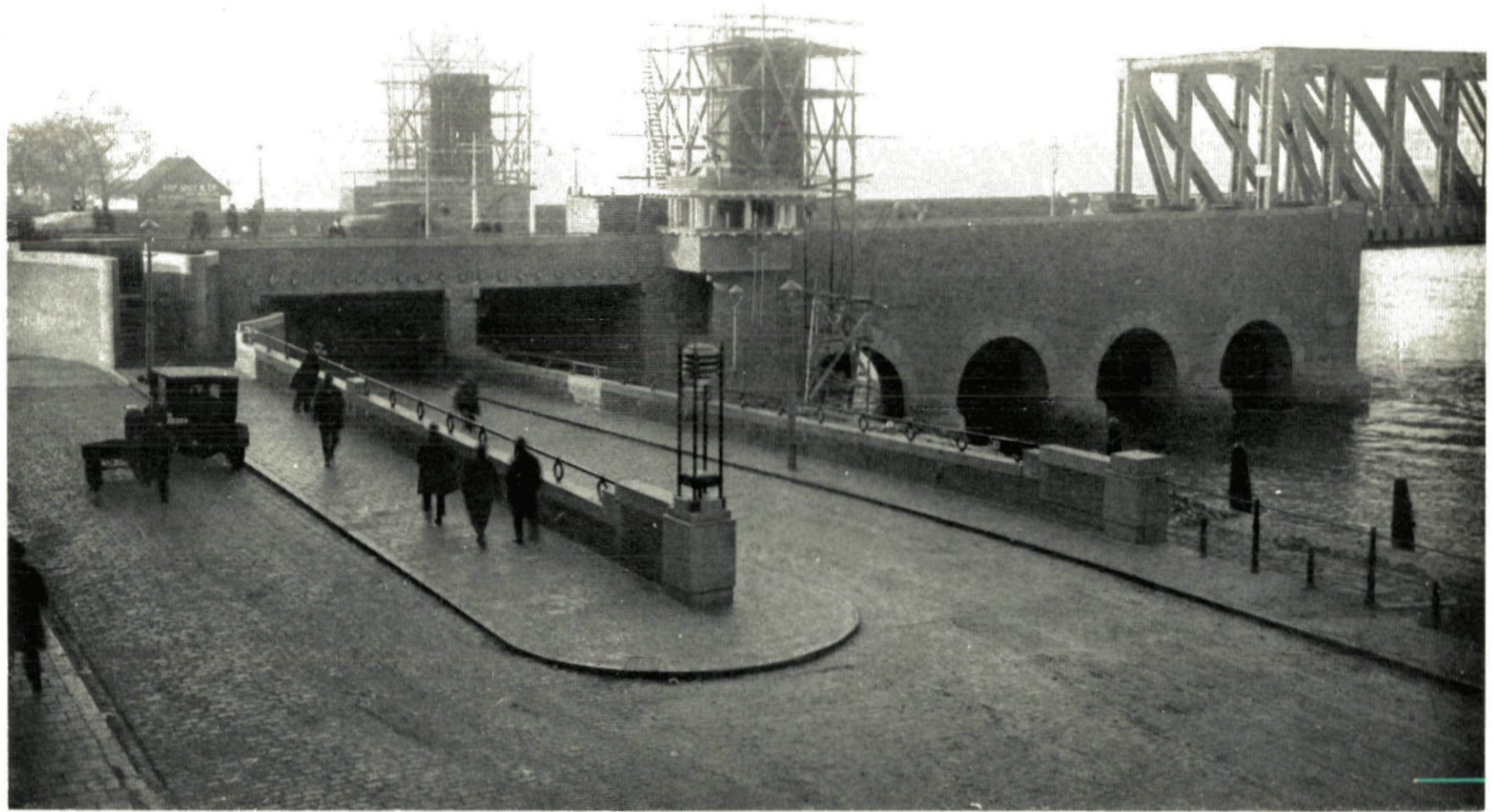
Het bouwen in de schaduw van een historisch bouwwerk behoort geenszins tot de lichtste opdrachten voor den architect, is misschien zelfs te zwaarder, naar mate deze meer eerbied heeft voor den arbeid van het vroege voorgeslacht. Het is echter een voldoening te constateeren dat het tegenwoordige college van Gecommitteerden, toen het noodig bleek, de beslissing heeft durven nemen dezen eigenaardigen bouw te ondernemen en daarbij met de uiteraard beperkte geldmiddelen alles te doen wat de zorg voor het hun toevertrouwde, eerbiedwaardige gebouw en de consideratie ten opzichte van het stadsbeeld voorschreef.

De afbeeldingen mogen het verschil aantonen van het stadsbeeld ter plaatse vóór en na de bovenomschreven veranderingen.

EEN VERDWENEN BEROEP

Den 19 Mey 1732. 't Lijk van Willem van Schilfgaerden, cruydleser, in de Boompjes.

Register der dooden die betalen.

10. DOORGANG BIJ DE WILLEMSBRUG AAN DE MAASKADE.